

Tizenhat évesen

I. A Széchenyi tértől a Révai Gimnáziumig

Andauer szeptember elején újságolta, hogy ismét elkíserte Évát, s ez osztálytársnőimet fölöttébb érdekelt.

Én is szerettem volna találkozni Évával, és elkísérni, bárhová. Tudtam, hol lakik (naná), de az, hogy a kapu előtt várjak rá, nevetségesnek tűnt. Türelem, türelem! Azt hiszem, ebben az évben sokat nőttem. Egyszer Éva kihívott a táblához, latin óra volt, egy pillanatra mellette álltam, így megfigyelhettem, hogy nem magasabb nálam, sőt, kb. egy centiméterrel alacsonyabb. Ez fontos volt számomra. Nem szerettem volna úgy menni mellette az utcán, mint egy kis tacsó.

A bencések nagy épülettömbjében volt akkor egy könyvesbolt. Ivan Iljics halála, akkor ezt akartam olvasni Tolsztojtól. Gyurika (az apám) adott néha ilyesmire pénzt. Ő súlyos legaszteniásként nem olvasott semmit, legföljebb a sporthíreket, de annak örült, ha könyvet látott kezemben. Az Ivan Iljics halálával kiléptem a boltból, és a járdán ott állt Éva. Újra felmértem mindkettőnk magasságát, s amint megállapítottam, hogy ő valóban cca egy centiméterrel alacsonyabb, mint én, megkérdeztem, hogy szabad-e elkísérnem. A kérdés valójában kérdés volt. Hova? Önt akárhová elkísérem, válaszoltam, mire Éva elmosolyodott. (Ezt a mosolyt nagyon szerettem.) Tudni akarta, mit vásároltam az üzletben. Kivettem a papírzacskóból az Ivan Iljics halálát, s mutattam neki. Én csak az Anna Kareninát olvastam Tolsztojtól, mondta.

A Kazinczy utcán mentünk a Karmelita templom felé. Most jön a keresztvetés, gondoltam. Egy pillanatra megálltam, és udvariasan vártam, csinálja a dolgát az Úristennel, amiről nekem nem kell tudnom. Éreztem, ez nem tetszett Évának, de nem szólt egy szót sem. Ez a pillanat magában hordozta kapcsolatunk lényegét. Éva mindig is valamiféle bizalmatlanságot érzett velem szemben, ugyanakkor bizonyos érdeklődést is. Ha meggondolom, mondta, neked napi 2–4 órát gyakorolnod kell, te olvastad Tolsztoj két nagy regényét, a gimnázium is napi 5 órát jelent, s legutóbb feltűnt, milyen sok verset tudsz, amit a többiek nem ismernek...

Sajnálom, talán kissé fölvtágtam a versekkel, ami nem volt szándékom, dehát

*Leülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy nesztét.*

Ez tökéletes. Nem így van? Vagy pedig :

*Itt ülök csillámló sziklafalon.
Az ifjú nyár
könnyű szellője, mint egy kedves
Vacsora melege, száll.
Szoktatom a szívemet a csendhez.
Nem oly nehéz,
idesereglik, ami tovatűnt,
a fej lehajlik
és lecsüng a kéz.*

Éva elhúzta a száját: ezt nem ismerem. Gondoltam, mondtam én. 1933-ban írta Attila. Attila? Te tegező viszonyban vagy vele? Vele most már az egész világ tegező viszonyban van. Azt a szemtelen kölykét, csapott le rám Éva. Ha úgy találja, hogy szemtelen vagyok, adjon egyet rosszabb jegyet annál, mint amit megérdemlek! Büntessen meg, mondtam, amiért József Atillát olvasok!

A rakparton mentünk, a húspiac magasságában. A vértől szennyezett víz, amivel este a teret felmosták és durva seprűkkel sürolták, tohonyán állt, s büzlött a mélyedésekben. Eszembe jutott, Éva apja hentes és mészáros, így ez a bűz nem lehetett idegen számára. Tantijaim tudni vélték, hogy Éva a tanulmányai alatt is segített apja üzletében, ha egy-két napra hazajött Budapestről. Ekkor gondolatban megdicsértem Gyurikát, hogy ő nem lett hentes és mészáros.

Apám író- és számológép-műszerész volt, csaknem mint nagyapám, aki egyetemi végzettségű mérnök volt, Gyurika majdnem ingieur, ahogy Pisti nagybátyám csúfolta. Természetesen csak a háta mögött, és Kató tanti tudni vélte, hogy anyám attól a tévedéstől, hogy mérnökhöz ment férjhez, ami házasságukat megalapozta, sokat szenvedett.

Na ja, a vacak lakás, Gyurka a pincéből cipelte fel a teknőt, hogy fürödni tudjanak. Gabili azt is tudta, hogy a konyhában melyik napon történik a fürdés: pénteken. Na ja, és a gyerek milyen beteg volt, *pavor nocturnus*, kiabálta Rózsi tanti a tömegből. Már féltünk, hogy nem lesz normális. Bizony így volt. És amikor kitudódott, a gyerek teljesen normális, Babus megmondta a Gyurkának: nekünk már több gyerekünk nem lesz, Gyurka, nekünk már több gyerekünk nem lesz. Hangjukat most is hallom, több mint hatvan év után.

Elértük a rakpart végét, befordultunk a Munkácsy Mihály utcába, ahol szüleimmel laktam. Éva megállt, te most itthon volnál. Tudja tehát, hogy itt lakom, hogy zenei tanulmányokat folytatok, és hogy sokat olvasok. Ez mind nagyon jó. Utánagondoltam, mit tudnék még Attilától idézni, ami Évának tetszene, és felvettem a játékos fordultnál,

Mint foszlik kéje éjjele

Ezt mondtam, mint kitűnő példát József Attila játékoságára.

Idéztem kedvenc soromat, de az ehhez vezető sorokat Éva számára nem találtam alkalmasnak.

Ezt most kereshetem a kötetben, erre gondolsz, ugye, kérdezte. Nem lenne rossz metódus. Megfenyegetett, hogy ki itt a tanár, s ki a tanítvány.

Őn nem lesz kicsinyes velem egy sajnálatosan rövid séta keretében, mondtam. Egyszer így, másszor úgy szólítottam meg Évát: játékosan, kíváncsian, merészen. Kezemet lóbálva mentem mellette, s vártam, *hogya* a kezéhez érjek, de *ez* nem történt meg. Nőtt közöttünk a távolság. Mindenesetre hallgatta, amit meséltem neki, én, 16 évesen, s ő, 33 évesen. Szép volt így, én egy lélekben fiatal férfi, látszólag egy fiatal lány, ő egy kétszer olyan idős asszony. En beszélek, ő hallgat, beavatom a magam érdekesebb életébe. Nőttem a szemében, minden mondattal közelebb kerültem hozzá, az ő *asszonyi* lelkéhez, s úgy éreztem, ezután a roham után *még ezt a következő várat nekem be kell venni. Évának nem marad más hátra, mint szeretni: engem szeretni.*

Sugallatos, mámoros este volt, a házak frontja a szemben levő oldalon, a kópárkány, azon túl a Rába folyó, a másik parton az evangélikus templom, csillogtak érceiben (Attila szavai-
val). Erről a templomról is volt mit mesélnem Évának, de ő szigorú szemmel nézett rám. Az evangélikusok? Ők hódítottak el maguknak? Nem, nem, sem, sem. A tanárnőnek meg kell ezt értenie. Engem sem az egyik, sem a másik nem hódított el, én ateista vagyok. Időben meg kell mondanom, én független vagyok, szabad vagyok, teljesen szabad. Vártam, hogyan reagál, de hallgatott. Mint két szentjánosbogárka, vagy valamilyen más bogárkák, sajnos ezen a téren nem vagyok járatos... Őn megérti. Mint minden élőlény, amely először a magasba tör, aztán aláhanyatlak, mert fenn a csúcsonál elérjük azt, amiért az egész repülés létrejött: az ölelés, a csók, aztán az egyesülés... Megpróbáltam minderről tárgyilagosan beszélni, de hát izgattott voltam. Éva most sem szólt egy szót sem. És azután már semmi sem jöhet, csak a halál. Zavartan hallgatott. Na majd meglátjuk. Mit látunk majd meg, de ezt csak magamban mondtam. Éva megállt a sarkon és a Révai Gimnázium felé mutatott: oda megyek, nem amoda. Megértesz engem? Oda, amoda, nem oda. Igen, a tanárnőnek ott van most dolga. Igenis ott van most dolgom, válaszolta. Te megértesz engem. Apád mondta még a régi házban, hogy abszolút diszkrét vagy. Nem találom az összefüggést. Nem? – *csattant* föl Éva. Tehát: ma délelőtt kaptam egy telefonhívást Marót Rezső tanár úrtól, akit ti Buminak neveztek. Vége a titkolózásnak, vége a félelemnek. Halálosan félttem attól, hogy ezek engem tönkretesznek, kidobnak az állásomból, kigúnyolnak, elszigetelnek, és mindez miért, mert egyszer egy órára elfeledkeztem magamról. Dehát én nem feledkeztem meg! Én odaadtam magam neki. Persze sajnáltam is. Milyen életet kellett élnie miattam! Mint egy pap! Cölibátus! Ez nem Rezső volt! Aztán van ennek a dolognak egy másik perspektívája *is*. Vannak kulturális tradícióink... Meddig számít egy asszony leányának? Az én harminchárom évemmel... Megértesz te engem? Érintetlennek kellene lennem. *Ezzel* szemben mi a helyzet? A Kazinczy Gimnázium latin–magyar szakos tanárnője örülhet, ha Marót Rezső úr, a Révai Gimnázium *matematika* tanára az utolsó pillanatban elveszi! Ha én itt, az állásomban lebabázok anélkül, hogy valaki elvett volna... *Lebabázott*. Ezt a szót csúnyán ejtette ki, meglepetten néztem rá, de hát a tanár úr nem hagyja Önt csak úgy egyszerűen cserben, dadogtam. Tudod, mit jelent ebben a városban, ebben a leánygimnáziumban, ezek között az emberek között, ha egy tanárnő előbb lesz anya, mint feleség? Hát nem vagyok én is, mint a többiek, élő asszony, akit a háború özvegyen hagyott maga mögött, mielőtt még anyává lehettem volna? Most harminchárom éves vagyok. Szilárdal, az első jegyesemmel nem lehetett semmi... de az nem volt baj, leteszi a vizsgá-

it, azután megházasodunk, *tervezgettünk*... Ehelyett ő meghalt! Tifuszban! A front mögött! Én akkor huszonnégy éves voltam, tanítottam, vártam és vártam nyolc éven keresztül. Aztán jött Rezső, és jöttek a pereskedések. Közben játszani a gondnélkülit, titkos találkozások, félelmek, egyik hónapról a másikra. Megértesz te engem egyáltalán? Nyomorúság lett abból, ami másoknak öröm, olyan út, aminek a végén a beteljesülés, a diadal... Fáradt vagyok, halálosan fáradt... és a következő pillanatban Éva a karjaimba dőlt, sajnós zokogva, ami mindent elrontott. Ott álltam vele a sarkon, csüggött rajtam, és mégsem rajtam, éreztem, hogy teste Rezsőn csüggött, és én csak azért kellettem, mert Bumi nem volt ott. Hideg lett minden. Jobb kezemmel Évát tartottam, a bal kezemmel kihálásztam egy zsebkendőt, s felitattam a könnyeit. „Ne bánts a gyenge nőt, ha már szeretted”, most jönne „kéje éjjele”, és hallottam saját hangomat, nagyon messziről, amint a Karmeliták mellett olyan jól mulattam ezen a szójátékon. Ez most mind lázalomnak tűnik. A tanár úr kifogástalan gentleman, ő nem felejtí el a kötelességét, és néztem árnyékunkat a falon, egy szerelmespárét, akik búcsúznak, kívül a kaszárnán. A dal rögtön újra az agyamban volt „wie einst Lili Marlen”. A háború meg nem volt messze... és sohasem lesz vége...

Éva délben tudta meg, hogy házasságkötése még a gyermek születése előtt megtörténhet, „hiszen minden jóra fordul, ó mi jó lesz, ó mi szép lesz, Osmin édes üdvöt érez”. Jól fölartottalak, mondta *Éva hirtelen egészen más hangon. Mintha megharagudott volna, hogy bizalmába vont. Én is visszahúzódtam tőle, mint egy sündiszó, mint rendszeren ilyen szituációkban, és mélyen meghajoltam előtte, talán kissé túlzott udvariassággal. Ez már a jövőendő anyának szólt.* Számomra kitüntetés volt.

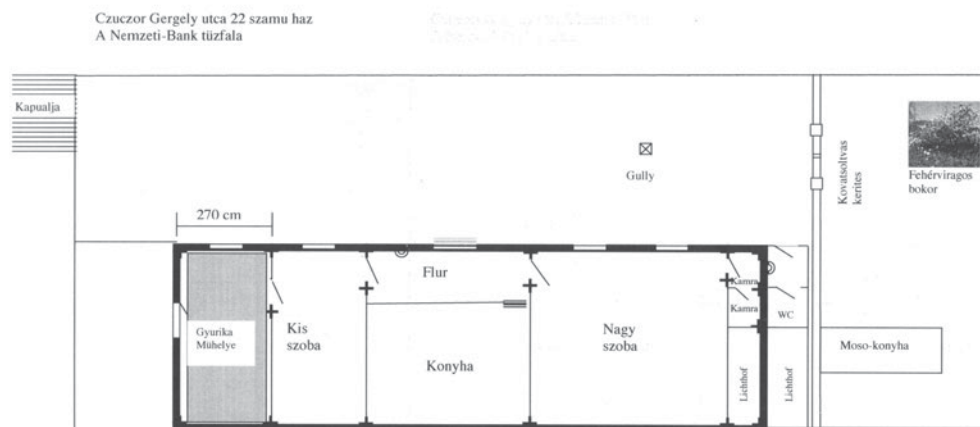
Éva és Bumi boldogan éltek, míg meg nem haltak, a mi szűk lakásunkban, ami már nekünk is (Hofmann szülők és én) túl kicsi volt. Fizették az első feleség járandóságát, később még ehhez jött Bumi édesanyjának eltartása, mert Bumi apja nem volt nyugdíj jogosult. Három gyermek született. Aztán érkezett még Éva két nagynénje, súlyos betegen, később, a vagongyári bérházba, ahová végül is el tudtak költözni. Akkor én már Hamburgban éltem.

Egy asszony csak akkor asszony, ha törvényes ura van, ura van
De ha gyermeke születik, mielőtt ura volna, ura volna
Jobb lenne, ha soha sem született volna, született volna

Láttam a két embert, Bumi ráugrott Éva hátára, s roppant súlyával agyonnyomta őt.

Jegyzetek

- 1 Evangélikus templom. Ahogy most ezeket a sorokat írom, rájövök, hogy a Munkácsy utca felől nem lehet a másik partra nézni úgy, hogy az evangélikus templomot láthatnánk, mert eltakarja az Evangélikus Szeretetház. (Ahol Rózsa tanti meghalt.) Az evangélikus templom nagyon fontos volt számomra az Itzés család miatt, akikkel sokat muzsikáltam (Schütz, Praetorius és Bach). Talán meg tudnám szeretetni Évával a zenét is, kérdeztem magamtól, aztán inkább elvettem ezt az ötletemet.
- 2 Alaprajz: Czuczor Gergely utca 22. számú ház.

Meghívom Önöket, a Műhely Olvasóit, kövessenek ebben a lakásban, nemcsak magam miatt: sokkal inkább Éva és Bumi kedvéért.

II. A Pécsi Hofmann apika világában

Gyurika mindig állította, hogy az Ayrish Queen bokrunk döntő szerepet játszott a Czuczor Gergely utcai lakásunk bérbé vételénél. Ezt Hekenaszt atya is meg tudja erősíteni, így Gyurika, elmentem hozzá, még a döntés előtt, és megkértem, jöjjön el megnézni a bokrot, mielőtt kibérelném a lakást. Jött is Hekenaszt atya. Megvizsgálta a bokrot, még mezetelenül, mielőtt virágot hozott volna, és közölte velem, hogy ezt a lakást kivehetem, mert itt egy Ayrish Queen fog nőni, azazhogy az atya lelki szemével látta már a rózsákat, mert fél-szívvel botanikus, de ezt nem *szabad* elárulnom. Azonban anyádnak nem tetszett a lakás, sajnos. Hekenaszt tanár úr a bencés gimnáziumban tanított, és velünk, vagyis szüleimmel és velem (pontosabban velem és szüleimmel) már réges-régen jóban volt, még a gyakorlóiskola előtti időkből, sőt, még az óvoda előtről. Úgy tűnik, akkoriban anyám (későbbi neveivel: Babus, Mrs. Hofmann), az a lény, akit nekem rendelt anyának a gondviselés, tehát a Babus nevű lény, aki akkoriban még irányt adó szerepet játszott neveltetésében, számomra a Rendessi-féle gyermek tánciskolát tartotta megfelelőnek. Ismerős fiúcskakat, Urbantsok Jancsit, Diószeghi Mikit, és szegény Hekenaszt Pepit láttam itt viszont. Hekenaszt tanár úr hetente kétszer elkísérte kis unokaöccsét a leánytestvérével együtt. És itt már kezdődnek a komplikációk, melyek azzal végződtek, hogy én kimondtam, az unokaöccs valójában Hekenaszt atya fia. Gyurika elvörösödött, és rövid gondolkodás után kijelentette: én is gondoltam erre, de ezt anyádnak nem kell tudnia.

Megérezve, hogy az Atya szóhoz egy rím vezet... vagy máshonnan nézve: egy rímet húz maga után, nem akartam ezt a témát a családi asztalnál megemlíteni. Anyám (Babus) azonban – gondolom, ebben az esetben büszke volt férjére (Gyurikára) – mellesleg elejtette a Hekenaszt nevet, s ebből aztán nagy ügy kerekedett. Gabili rögtön ki is mondta a szójátékot: atya gatyá. Ettől féltem. Ránéztem Gyurikára: Miért fecseg ez a mi Hekenaszt-ügyünkről? Később zavartan mentegetődzött Gyurika: Mit csinálhattam volna, anyád hirtelen elmondott mindent, s a családi asztal körül ült mindenki. Mi csak vaniliás kiflit kaptunk, tette hozzá, mintha az egyik a másikkal összefüggött volna.

Kevéssel ezután megértettem, hogy tantijaim irigyek voltak mindenre, így az összeköttetésekre is. Hekenaszt atya tekintélyes személyiség volt Győrött. Urbantsok Tibor építésszámológ – többek között ő tervezte a vagongyári bérházat – elemi iskolai osztálytársam apja volt. (1944. december 4-én lőtte le orvul egy nyilaskeresztes suhanc.) Lakatos Kálmán, egy korai zenetanárnőm bátyja, Lengyel Jóska bácsi és neje, Margit néni, szomszédaink voltak a vagongyári házban. Hogy Lengyel Józsefet híres hídmérnökként tartják számon, azt már az emigrációban tudtam meg. És azt is, hogy a győri színház rendezőjét, Földes Gábort 1957-ben kivégezték. Mind-mind olyan emberek voltak, akikkel tantijaim nem találkoztak, s mindnyájan idősebbek voltak szüleimnél.

Síva és Kali

Bumi egy napsütötte délelőttön kilépett lakásából. Kezében egy tállal. A ritka szép tálon szappanhab. Régimódi borbélyok használtak ilyen szép tálakat, a törzsvendégek számára, finom üzletekben. Bumi: A vezeték megint el van dugulva. Éva gondterhelten: Hozzam a pumpát? Hagyjad, miért ne vullanám be, hogy az ilyesmihez nem értek. Hívjuk a szerezőt. Éva sóhajtott: Egy vagyont fog kérni, dehát mindegy. Fő, hogy együtt vagyunk. Bumi: Fő, hogy együtt vagyunk... Most menjünk szépen a lefolyóhoz, elnyeli ezt a szennyet, én meg átvállalok néhány órát. Éva: Elbírod még? Bumi: Fő, hogy együtt vagyunk. Bumi megy kiüríteni a tálat, és türelmetlenül dohog: Az egész lakásban csak egy lefolyó van, nem beszélve a fürdőszobáról, ami nincs is. Éva: ezt nem gondoltuk át. Bumi: Ezt nem. Te könnyen csúfolódsz, a könnyű és szép testeddel. De én? Napi két fürdő sem lenne elég egy ilyen testhez.

Elnéztem a testes férfit, és nem találtam olyan csúnyának, mint a tantijaim. Buminak széles arca volt, mint egy fókának. Járása is olyan, mint egy fókáé, nehézkes, dülöngélő test, rövid karokkal az uszonyok helyén. Az összbenyomás mégis ellenállhatatlan férfit sugallt, értelmes, szép szemekkel.

A kapualj felől láрма hallatszik: Rezsőke, Rezsőke, hol vagy már, pici Rezsőke? Rezsőkét nézni jó, Rezsőkét nézni szép. Azt füttyülte az a rigó, hogy nézni szép és nézni jó, hogy nézni jó és nézni szép, ha fogják az ember kezét. A nyilvánvalóan mániákus asszony földhöz vágja magát az udvaron. Rezsőke, Rezsőke, én nem bírom ki nélküled. Azt ígérted, visszatérsz hozzám, visszatérsz, ha én nem bírom, és most tényleg nem bírom. Bumi Évához: Most bekövetkezett az az állapot, amitől féltünk. Gyurika kijön a műhelyéből: Valami baj van kérem? Csak tessék megmondani, a nagyságos asszony beteg?! Tessék, használja a telefonomat, vagy én

hívjak fel valakit? A kórházban? Bumi: Az idegosztályon, ha lenne olyan szíves. Mentő? Ha lenne olyan szíves. Közben Bumi volt felesége gyerekhangon énekl:

*Elment a madárka
Üres a kalicka
Mind azt fújdogálja
Visszajön tavaszra*

*Ha tavaszra nem jön
Kaszálásra sem jön
Ha akkorra sem jön
Akkor sohasem jön*

Éva: Szörnyű. Mit tettünk? Úgy kezelnek bennünket... Bumi: Mint gyermekgyilkosokat.

Éva: Pontosan. Bumi: Igen, ez túl sok. Gyere, menjünk be! Hol marad a mentő?

A volt feleség: Rezsőke, ilyen csúnyán, így lesz mindennek vége. Ilyen csúnyán. Egyre közelebről hallatszik a szirénaszó. A volt feleség, meghallva a szirénát: Ezt nem csinálhatják velem, ezt nem. Bumi Gyurikához: Segítsen kérem, Hofmann úr! Dulakodás. A feleségem állapotos. Éva menj be, ez most nem neked való. Közben a volt feleség beleharap Bumi kezébe. Bumi: Aah, mit csináljak veled? Bumi magán kívül: Mit csináljak veled, te szaj... Aaah, mit csináljak veled te szajha? Gyurika: Engem is megharapott a hölgy. A volt feleség: Szégyen és gyalázat, két férfi egy nő ellen! A mentő elviszi a tomboló asszonyt. Csönd támad.

Én, aki ezt a jelenetet szorongva néztem végig az Ayrish Qeen kertből, meglehetősen le voltam törve. Sajnáltam Évát, és Bumit is. Mit lehetett volna tenni? Mindenesetre megfogadtam magamnak, hogy rossz idegzetű asszonnal sohasem kezdek. Ezen a ponton meg kell valljam, hogy egy idő óta, pontosabban a koreai háború kezdetétől (1950. június 25.), már volt valakim, nem voltam egyedül.

Magda 1946 óta ült mellettem az iskolapadban. Nem azonnal, lassacskán fedeztem fel, hogy milyen szép, csöndes. Erős szálak fűztek hozzá, József Attila versei, a zene, ami még fontosabb volt számomra, *hogy apja*, dr. Németh János ügyvédként tevékenykedett, tekintélyes polgárként városunknak, több kulturális egyesület választotta elnökének. Így került kapcsolatba Évával is, aki az önképzőkör tanár vezetője volt. Úgy hallottuk, az önképzőköröket meg fogják szüntetni, és ha az ember ilyesmit hallott, az gyorsan be is következett. Mi a gimnáziumból, tiltakozásul, demonstrálni akartunk. Persze ez naiv elképzelés volt, semmit sem tudtunk megakadályozni. A szokásos önképzőköri dolgokon túl ezúttal a zene is szerepet kapott. Éva megkérdezte tőlem, hogy szeretnék-e segíteni. Másnap már át is nyújtottam neki a programot, amire több évtized múltán ma is emlékszem: Bartók Béla: Este a széke-lyeknél; Bartók Béla: Medvetánc (Mikrokozmosz); *Improvizációk: Agnoli Borbála kis szoknyát varratott népdalra*. (Itt meg kell jegyezni, hogy két éven át zeneszerzést is tanultam. Magamban az improvizációt Évának ajánlottam, de erről senkinek sem beszéltem.) Mozart: Hegedűverseny, A-dúr K. 219, I. tétel; hegedű: Sacher Anikó; zongora: Hofmann.

Az irodalmi részben Ady Endre versei szerepeltek. A Kazinczy Gimnázium jelentőségéhez képest ez a nagyszabású rendezvény roppant sikeres volt, de a kitűzött célt nem érthette el. Ez volt az önképzőkör utolsó rendezvénye.

A körülbelül két héttel korábban történtek döntő jelentőségűek lettek életemben. Dr. Németh Jánosnál megkértem kedvenc lánya, Magda kezét. Nagy-nagy izgalmam ellenére egészen nyugodtan sikerült beszélnem. Észrevettem, hogy a férfi halántékán lüktetni kezd egy kiugrott erecske. Különben mélyen hallgatott. Halkan megkérdezte: Transzszexuális? Mit szólna ehhez az én lányom? Én: *kérdezzük meg őt!* Ezt a kelyhet is ki kell innom. Ad nekem néhány napot? Más lehetőség nem marad számomra, feleltem. Pár nappal később fogadott dr. Németh János a Baross utcai irodájában. Magda kitűnő bizonyítványt állított ki magáról. Rádásul maga nem akart a házamban titkolózni. De hogy ezt a komplikált ügyet a maga 17 évével... ez már valami. Dr. Németh kezét nyújtott.

E győzelem után rámtört a fáradtság. Hazatérve gyorsan elaludtam.

Amikor legközelebb ismét a Czuczor Gergely utcában voltam az Ayrish Qeen miatt, apám hívott, akiben mély nyomokat hagyott Bumi konfliktusa első feleségével. Ilyen botrány, ilyen botrány, de anyádnak nem szabad elmondanod! Miért nem? Egy ápolónő az idegosztályról már terjesztette az információkat, és másnapra mindent tudott az egész város. Sajnáltam Évát és Bumit, de gondoltam, nem halnak bele. Az Ayrish Qeen most is nagy hatással volt rám, másra nem gondoltam. Aztán lassanként egy csodálatos zene hangjait hallottam, ami gyakorta megtörtént velem. A hangok rendszerint belülről jöttek. Egy konnotáció a hozzám ütődő élethez, lehet akár egy népdal, egy Schubert-dal, egy passió vagy egy szimfonikus költemény. Ebben az eset-

ben Richard Strauss négy utolsó dala. Tavasz, ez az első dal címe: „*von deinen Bäumen und blauen Lüften, von deinem Duft und Vogelsang du kennst mich wieder, du lockst mich zart*”. Ezek a varázslatos szavak Magdáról és rólam énekeltek, ugyanakkor Bumiról és Éváról is.

Egy rossz rádió szólt, néha hangosabban, olykor elcsúszva az éterben, Éva lakásából érkezett a zene, ahonnan én egyszer öt néztem, amint jegyesével, Varga Szilárddal föl-alá járkált, és türelmes szerellemmel az alapvizsga anyagából kikérdezte. Az első vőlegény 1941-ben érkezett, a második megkésve és komplikáltan, röviddel ezelőtt itt dulakodott a szétvált pár. A zene a szerelemről, ami örökké köztünk marad, más-más személyre kiosztva, férfira, nőre, és még rám is, az én rendhagyó természetemmel. A szerelem átfog bennünket hatalmas erejével, engem, Évát és Bumit, akik a nem éppen felemelő jelenetek után lassan magukhoz térnek és megújulnak.

Mentem az Ayrish Queen felé, Bumi és Éva nyomorúságos lakása előtt, s mikor elértem volna a közös WC-hez (*ami kívülről volt megközelíthető*), meglepetésemre nyitva találtam *lakásuk ajtaját*. Ott ültek önfeledten, csak magukkal törődve, s ahogy meglátott engem Bumi, boldogan intett felém: nézd, ez az én feleségem, nézd! „Alle Menschen werden Brüder”, gondoltam magamban, lám, a mi lakásunk, azaz Éva és Bumi mostani lakása megszépül ebben a nagy szerelemben.

Ifjú házások napsütésben. A lakás egyetlen, napfényben úszó négyzetében Éva valamire fölrakta lábait, hiszen állapotos volt. Most következett a második dal, szeptember: „*golden trofft Blatt um Blatt, nieder vom hohen Akazienbaum*”. Megint a párra pillantottam, Bumi széles fokaarcával, rövid „uszonyaival” meglehetősen rokonszenves volt, s azt is megfigyeltem, hogy a fekete keretes szemüvege mögül értelmes, sötét szemek néztek a világba, ezenkívül kis repdeső mozdulatokat tett Éva körül. Mindezt a szerelem okozta, ez már nem Bumi volt, nem a Révai Gimnázium matematika tanára, ez Siva volt az én Tantra könyvemből, amit Gyurika pénz helyett kapott egy fizetésképtelen kuncsafttól, akit Hekenaszt atya közvetített.

Visszahúzódtam egy kicsit az Ayrish Queen közelébe, úgy éreztem, ez már túl sok volt nekem, ezek az emberek mindig behúznak valami intim dologba, most például Bumi az ő szerelmi gügyögésébe, amit félig lehunytt szemmel Éva átölelt lábaival művelt. Az asszony önkívületi állapotban, apró sikoltásokkal adott jelt gyönyöreinek. Felmerült bennem a kérdés: lehetséges-e, amit jöttömben láttam, hogy Siva két kéznél többel ölelte magához feleségét? Pontosan hányal? Erre akartam választ kapni. Siva egyik kezével, azt hiszem a harmadikkal, könnyedén kis flakont varázsolt elő, s a lelógó pumpa segítségével parfümöt spriccelt mindkettőjükre, ami Évánál tüsszentéssorozatot váltott ki. Siva megriadva előhúzta ötödik kezét, vagy a negyediket a gomolygó testrészek sokaságából. Éneklő hangon beszélt az asszonyhoz: Jó mulatság, férfimunka, jó mulatság férfimunka, és Éva felelte: Jó mulatság, égi munka, jó mulatság, égi munka. A szavak gyermekded együgyűséggel ismétlődtek, mintha növendékeinek, vagy nagy ugrással visszafelé, a saját testében növekvő lénynek mondaná.

Ezen a ponton ment le a nap a Nemzeti Bank tűzfala mögött. Éva megborzongott, menjünk be, még megfázol, *mondta Bumi*, és visszahordta a székeket a lakásba. Vigyáznunk kell, már csak a gyerek miatt is. Éva és Bumi eltűntek, eltűnt a vízió is, csak a két pacsirta trillázott az *Abendrot* utolsó ütemeiben.

Megismétlem Bumi kezeit. Egy és kettő: van mindenkinek. Három: kéz az ölelésre. Négy: vakaródnai. Öt: a flakonnak.

Hoffmann Vilmos gépészmérnök, állomásfőnök Pécsről (Fünfkirchen). A pécsi apika, ahogy mindenki nevezte, hét gyermek apja, akiket ő egyenként adoptált, és akiket most az ország hét *különböző sarkában meglátogat, amit kötelező feladatának tekint*. A pécsi apika csak egyszer hibázott, amikor Ecseki Erzsébetet vette el feleségül. Anyika ugyanis bolond volt. Ezt mindenki tudta, de apikának nem volt szabad beszélni erről, jelenlétében nem volt szabad tiszteletlenül beszélni Anyikáról. A Martin család fehérmájúságnak nevezte betegségét, de Anyika testvérei is fehérmájúak voltak, legalábbis a Martin család tagjai annak tartották őket, csak Dadi tanti tiltakozott ez ellen: „A Malvin néni nem volt fehérmájú, ő volt a legjobb asszony a világon”.

Hoffmann apika rendszerint hozzánk is beállított, többnyire nagyon kései órán. Az ablak alatt csöndesen csak ennyit mondott: Gyurka, alszol már? És Gyurika a következő pillanatban már ugrott is ki az ágyból, beengedte apikát, aki a szobában négykézlábra ereszkedve körbeugráta ágyamat, meglehetősen félelmet kelte bennem. A háló az egyetlen, körülbelül huszonöt négyzetméteres szoba volt, két ablakkal az udvarra. Innen néztem annakidején Évát a vőlegényével, Varga Szilárddal, az alapvizsgára való felkészüléskor, 1941-ben. A szobához egy Éva nélküli emlékem is fűzött, Hoffmann apika, aki az én szórakoztatásomra kitalálta a játékot, hirtelen felbukkant az ágyam közepén, mint aki mutatni akarja, hogy négykézláb ugrádozása csak vicc volt, amit nem kell komolyan venni... Néztem a falat, a nagyszoba túlsó falát, ami a spájzzal volt közös. A fal megmozdult és olyan hangot adott, mint egy óriási csomagolópapír: rics racs rics racs. Itt átmentem a tudattalanba. (Pavor nocturnus.)² Aztán az udvar felől három

női alak jött, arcukat az ablaküveghez nyomták, és kintről nézték, mi történik odabent. A három nővér, hallottam saját hangomat. Az első Anyika, a pécsi apika felesége. Ő már volt nálunk. Belekarolt idősebb testvérébe, Maméba, és mondta, mint aki bennfentes: A Gyurka sokat fizet ezért a lukért. Mame felfigyelt. Mennyit? Sokat. Mennyit? Ha mondom, sokat. Mame: Annyit nem fizetnék ezért a lukért. Anyika: De az én fiam, a Gyurka jó üzletember. Mame (harciasan): Az emberek irigyek. Irigyek és rágalmazók, nem akarnak fizetni. Anyika: Egy szót sem értek az egészszözl. Te Malvin? *Érted te ezt?* Malvin néni: Mi szegény árva özvegyek... Mame: Teneked viszket a feneked. Malvin néni zavartan néz körül: „Wie bittä”. Állítólag ez volt az egész német szókincese. Mame csúnyán felnevet: Teneked viszket a feneked. Malvin néni sietve távozik. Mame megint csúnyán felnevet: Mit szólna ahhoz a Gyurka fiad, ha az udvarban egy kis testgyakorlatot csinálnánk? Mame rákezd egy nótára:

*Így kell járni,
úgy kell járni
Sári Kati tudja,
hogyan kell járni*

Anyika: És most én:

*Kiment a ház az ablakon,
utána ment a vénasszony
Zsuppot kötött a hátára
Úgy ballagott a vásárra*

Mindketten énekelnek, anélkül, hogy figyelnének egymásra. Éjfél körül lévén, felriadnak a ház lakói, kitódulnak az első emelet balkonjára. Varga ügyvéd a balkonnól kiabál le Gyurikának: Hofmann úr, Hofmann úr, mi történt maguknál? Három idős hölgy, három idős hölgy, a maga rokonai? Éjfélkor! Az én házamban! Csöndet kérek, csöndet kérek, azt a kutya Úristenit! Varga ügyvéd kivörösödött arccal, kifulladásra: Azonnal csöndet kérek! Közben Mame nagy, fekete keresztet rajzol kátránnyal a Nemzeti Bank tűzfalára. Gyurika és a felesége a konyhában ülve, fojtott hangon: Nem, Gyurka, én nem engedem, hogy te most kimenj, hadd ordítson a Varga ügyvéd egymagában.

Gyurika mint apa, feleséggel és gyerekekkel (1940)

Jegyzet

- 1 Hoffmann-Hofmann
Gyurika nagyon szerette az apját, ugyanakkor félt is tőle. Volt idő, amikor fellázadt ellene. Erre az időszakra esik, hogy Gyurika cégtáblát csinált magának, ami aztán éveken át a mi Czuczor Gergely utcai kapunk fölött díszelgett. Sajnos rosszul számolta ki a betűk szélességét. Úgy oldotta meg tévedését, hogy leegyszerűsítette a nevet: Hoffmann-Hofmann.
- 2 Pavor nocturnus: éjszakai idegroham öntudatlan állapotban. Későbbi beszámolók alapján havi harminc idegroham 20–30 percen át. Az én pavor nocturnusom két hónapig tartott.

III. A Perjámosi Martin nagyapa világában

Mame és *testvérei az udvarunkon keresztül érkeztek*, s az üveghez nyomták arcukat: rám voltak kíváncsiak. Látni akarták a beteget. Ezekben az időkben megvédett Martin nagyapám. Erélyesen az ablakhoz lépett, s elhessegette a kíváncsiskodókat. *Ekkor négy és fél éves voltam*. Aztán jött az óvoda, az elemi iskola, jött Ilus néni, a csodálatos tanító néni. Nagyszüleim az Újvilág utcában, egy szörnyű kis lakásban éltek. Azon az emeleten laktak „a rossz nénik” is, akik prostituáltak voltak, anyjuk a dolgok üzleti részét bonyolította *le*.

A bevonuló szovjet katonák tömegesen erőszakolták meg az asszonyokat, lányokat, az egész város lakosságával ugyanazt csinálták, mint Gyurika a szárnyas állatokkal: *lemészárolni*.

Te, Martin nagyapám, nem voltál velünk a megszállás alatt. Hol voltál? Titkos szeretőd-nél, mint ahogy azt tantijaim suttozták. Harcoltál értünk az első világháborúban, de elhagytál bennünket a másodikban. Én menekítettem nagyanyámat, a te feleségedet a hadikórházba, a te lányaiddal, *s nem történt velük semmi*. Aztán hazajöttetek, te és Gyurika, és kérdeztétek feleségeitek, hogy mi volt az orosz katonákkal? Gyurika elpirulva, kicsit eszelősen kérdezgette feleségét, de a felesége nem válaszolt.

Te, nagyapám, olyan mozdulatokat tettél, mint annak idején, amikor Mamét és testvéreit elhessegetted a Czuczor Gergely utcai ablakunkból, de most mást mondtál: ez már túl sok. Először a háború. Aztán a következő, a második. A kettő között Trianon. Perjámos elvesztése. Nincs hova mennem. Nincs hova visszamennem. És a pénz, ami az örökséged volt, amit hazafias kötelességből kölcsönbe odaadtál a hazának, kölcsönbe, hogy kamatos kamattal kapjad vissza... A pénznek fuccs, az egészség velem ment, mondtam én.

*Den ersten der Tod
Den zweiten die Not
Den dritten das Brot*

Martin nagyapám, az egykori bánáti sváb fiú, szegényen, szétroncsolva, gyáván meredt rám.

*Vor Grandson verlor er das Gut
Vor Murten den Mut
Vor Nancy das Blut*

Közönyösen néztem nagyapámra. Ez a Karl der Kühnéről szól. Ez jutott eszembe a bánáti svábokról szóló versikéről. Semmiféle könyörületességet sem éreztem nagyapámmal szemben. Nem érted? Csak azt akartam veled közölni: nem lehet mindig, mindenhol elfutni. Most hatodikos vagyok a gimnáziumban. Egyszer a Donau-svábok, másszor Téméraire, a németalföldiek. Hallgassd meg, hogyan hangzik ez. Mindig más, és mindig ugyanaz. Semper eadem, tettem hozzá egy kissé nagyképpen. Rózsi tanti, a te lányod odáig merészkedik, hogy azt állítja, a darabjaimhoz ti adtátok az anyagot. Nekem csak fel kellett írnom, amit elmeséltetek:

*„Gyula bácsi megcsalása”, vagy
„Baba néni megkísértése”, vagy
„a kővé vált Olga néni”
néni bácsi, bácsi néni*

Hová nézel, nagyapám? Martin nagyapám? Erre ő mondja: most már mennem kell.

A Lelótzky cukrászda vár. Oda megyek én kis dologra, és naponta egyszer nagy dologra. Ebben a szörnyű kis Újvilág utcai lakásban nem tudok sem kis, sem nagy dolgot csinálni. Perjámoson másra lettem nevelve. Egy sváb klozett, az más. Egy sváb klozett, Trianon előtt, Perjámoson. Hej, nagyapám, nagyapám!

*Sem apja, sem anyja
Perjámos volt isten kalapja
Oly szép ország, oly vidító
Szemet száját andalító*

Szemben ültünk egymással, nagyapám meg én. Ha nem is nőtt nagyra, mégis daliás legény. A szeme huncut, mindig mosolyog, haja bozontos, a szíve vígan dobog. Nekem nagyon tetszett nagyapám, nagyon. Akkor még megvolt a perjámosi vagyom.

*Három szabó legények, mek, mek, mek
Összegyültek szegények, mek, mek, mek
Megittak ők két deci bort,
hogymossa az úti port, mek, mek, mek*

Az Újvilág utcai házban, már a lépcsőn felmenőben hallottuk a lármát. Mintha a város egész lakossága összegyűlt volna nagyanyám halljában. Ma, hatvannégy évvel később, magam előtt látom őket, ott állnak mindannyian, mint egy családi kórus: Hermann Pista, Petneki Imre, Blaser Fülöp, Hofmann Gyurika, Horváth Imre, Martin Pisti/Bellucio, Gabili, Nagyapám. Aztán a hölgyek: Babus, Duci, Rózsi, Kató, Martinne Dadi/Manci, Pisti felesége, Evelin. Mindnyájan énekeltek:

*Virágéknél ég a világ,
sütik már a rántott békát,
zimme zum, zimme zum, recefice bum bum bum.
A kis Gabi későn futott,
neki csak a füle jutott,
zimme zum, zimme zum, recefice bum bum bum.*

Babus: És te, mint feleség, örökre megalázva, a gyerekének anyja vagyok, szakácsnője, sütőnője, (hangosan kitörve) fölmosom az előszobát, szeretője, szeretője, az is vagyok, gagyog, vagyok, gagyog. Dadi kis szülője:

*Csak egy ingem egy gatyám,
Pucinének odaadnám, hej Puciné, Puciné, de jó korcsomárosné.
Csak egy kupa lisztem vagyon
azt is Pucinének adom,
hej Puciné, Puciné, de jó korcsomárosné.*

Duci: Tudjátok, kit hívtak Pucinének? Kórus, tutti: Nem, kit? Duci: Megmondjam? Ne mondjam? Kató: Mondd meg, mond meg Ducika! Kórus, tutti, nem törődve Kató tantival, brutálisan:

*Hála Isten, makk is van
jól meghízik a kis kan
ha meghízik, levágjuk,
kistarisznyába rakjuk.*

Gyurika:

*Havi 200 pengő fixszel
ma az ember könnyen viccel
havi 200 pengő fixszel
feleségül venném el*

Kis szóló, Babus: Leszek a cselédje, fölmosom az előszobát.

Pisti, nagyon hangosan: Ez jó mulatság, férfimunka volt.

Szegény anya fellépése: Hadd házasodjon meg az a szegény lány, úgyis már Krisztus Urunk idejében van... mert az első vőlegénye odaveszett... a háborúban... én tudom, mi az...

A kórus tagjai, akik nem szokták kritizálni anyjukat: (kezüket a szájuk elé tartva, fej nélkül)

Kató: Ez ma másképpen megy anya.

Kis fuga: Igen, így van ez. Ez ma már másképpen megy.

Gabili: Másképpen megy, másképpen megy.

Pisti: Ez ma már másképpen megy.

Szegény anya: Ez a szegény lány hadd házasodjon meg, megdolgozott érte...

A kórus tagjai legyintenek és mondják: hát akkor hadd menjen férjhez.

Tutti: Hm, hm, ejha, hm, hm, ejha.

Az izsapi lányok. Nagyapám kiválik gyermekei sokadalmából. Hogy lehet ez, hiszen a háború végén meghalt. Kórus: Igen, meghalt a Karmeliták bejárata előtt. A kórus férfitagjai feltartják a jobb kezüket, míg *bal kezük irányításával lassú táncba kezdenek, amihez unisono* énekelnek: Ez jó mu lat ság, fér fi mun ka, fér fi mun ka jó mu lat ság ad libitum...

Családom női tagjai csodálattal nézik a táncot, és maguk közt elismerően suttoznak:

Csodálatos, átszellemült, és minden a nagy ritmusból jön ki, amit mindenki csodálatosan betart. Rózsi tanti retorikus kérdést tesz fel: Mi is be tudnánk tartani egy ilyen ritmust?

Kató tanti cincogva, mint az egerek, megjegyzi, hogy ő nem is szeretne ilyesmit betartani, mert ő túl feminin. Gabili, hirtelen: Szegény anya, szegény anya! Tulajdonképpen mikor sírt az a tanárnő, a jó mulatságnál, vagy az operaházban? Evelin: Na, a budapesti kiránduláskor, az operaházban. „Tisztán éltem, hüen szerettem”, ez volt a szöveg. Ducikám, segíts egy kicsit, te voltál Itáliában társasutazáson! „Vissi d’arte, vissi d’amore”, és mint minden nagy felbuzdulás, ez is egy nagy semmibe torkollott. Évának igaza volt, amikor magyar dolgozatokra piros tintával ráírta: Nihilista munka, nem lehet osztályozni. *Kérem az apa aláírását.*

Ehhez hasonló képsorozatok később is rámtörtek. Egyszer odaálmodtam magam az úgynevezett nagyszobánkba, átélve Éva és Bumi szerelmi játékát. Csodálattal néztem, hogy a két ember milyen természetes gráciával bonyolítja le szerelmük legkisebb mozzanatát is.

Azt mondtam magamnak: Minden simán fog menni, csak kicsit még növekednem kell, s az élet nagyon szépen megy tovább, mint Sivánál és Kalinál. Bumi minden proporcionális törvényt megcsúfoló óriási teste az anya játékánál volt bevetve, igen, ezt ki kell hangsúlyoznom, az anyát itt Bumi játszotta, míg Éva a gyermeket. Feldobta őt (a drága nőt), az nevetett, Bumi is nevetett, még a levegőben elkapta, majd óriási fejét a gyermek hasához nyomta, egyre csak ismételve:

*Jómultság
Férfimunka
Jómultság
Férfimunka*

És a gyermek Éva visszhangozta a szavakat:

*Égimunka
Férfimunka
Jómultság*

Minden volt mindkettő: Csöcs és pöcs mindegy lett, kinek mije van. Az álmok tulajdonsága, hogy elszakadnak a valóságtól. Itt is így volt. Ilyen volt a másik kép is: Csak az emlő és a száj, mint két szerv maradt belőlük, Éva emlője és Bumi szája. Éva mondta: Gyere, gyere, férfimunka, gyere, gyere, jó multság, gyere, gyere, férfimunka, férfimunka, női munka, nekem női munka, ó, ó, ó, nekem csak női munka, Bumi, neked csak csók, csók, csók, Bumi belegyűri Éva szájába a csöcsöt, húz nagy erővel, szív, szív, szív nagy erővel, míg szűk nem lesz, míg nem lesz üres az emlő, végül nem jön semmi, Bumi ellöki magától az emlőt.

*Hm hm ejha hm hm ejha
Éva: Mind megetted mind megittad
Bumi: Mind megettem mind megittam*

*Bumi: Mind megettem mind megittam
Éva: Egész életére éhes marad*

Ezt Éva letörtén mondta, s hirtelen sötétség borult a tájra.

*Így lett vége így lett vége az izsapi bálnak
Hm hm ejha az izsapi bálnak.*

Éva felettünk gomolygó felhő volt, s ez engem is megérintett. Egy ideig forró lett körülöttem a világ, de nem égtem el.

*Szegény Éva kifulladt
kifulladt
Szegény Éva sokat szült
Szegény Éva benne ült
Miben benne
Két nénjét ápolni
Apát anyát gondozni
Sütni főzni horgolni
Horgolni, a halálba torkollni
Hova megyünk*

*Honnan jövünk
Összegyűrve
Almát eszünk*

*Aztán ketté
Vágva leszünk*

Mi, a Martin család tagjai, ilyen dolgokat nem csináltunk. A mi apánk Perjámosról származik, „a te nagyapádnak nagy telke volt, nem is telke, hanem birtoka”, javította ki szegény anyát a testvérpár: Evelin és Duci, s amit Babus a dombóvári látogatásról mesélt, hát ez nem csekélység. És Rózsi tante újra elmondta, hogy szegény Gyurka meg akarta mutatni a gyereket, aki kb. két éves volt. Gyurka olyan jegyet vett, amivel meg lehetett szakítani az utazást. Hajnalban, amikor Dombóváron leszálltak, cipelte a családi koffert, hogy Babusnak legyenek váltóruhái. Így érkeztek a kocsmába, ami a Vilma néni tulajdona volt.

„Tudjátok, az öreg férje után, aki kevéssel azelőtt meghalt.” Gyurka toltta maga előtt a gyereket, nagyon büszke volt rá. Babus sértett arccal ment utánuk, Vilma néni ezt nem tudta elviselni, rátámadt Gyurikára: Mennyit keresöl te tulajdonképpen, hogy ilyen nagy családot ültetsz a világba? Nekem ilyen kölyök semmi pénzért sem kellene, és ha mégis lenne, megfogom a lábainál fogva, és a falhoz vágnám, hogy kiloccsanna az agya. Úgy beszélt Gyurkával, mintha Gyurka hét gyereket csinált volna. Nemzett volna, javította ki Kató tanti. Ilyesmit mi sohasem tennénk. Duci tanti nagy elérékenyüléssel Evelinnek ajándékozta egyetlen könyvét. A címe: „Művelt Leány”. A Martin testvérekre ez nagy hatással volt. Kató tanti egyre csak mondta: Nálunk ilyesmi nem történhet meg, ugye Rózsikám? Ugye Evelin? Ugye Ducikám? Kató nagyon felélénkült, mindenkit megcsókolt. Mi a Martin család vagyunk Perjámosról. Mi a Martin család Perjámosról, a Martin család, mi a Martin...

Martin nagyapám idegesen mozgatta lábát az asztal alatt. Ez annak a jele volt, hogy rövidesen feláll és elmegy. Nagyanyám ezt nem akarta. Odafordult nagyapámhoz, be akarta vonni a beszélgetésbe, ami tulajdonképpen zátonyra futott az asztal körül. Számomra ezek a kisebb nagyobb zavarok roppant érdekesek voltak. Martin nagyapám mindig menekülni akart az Újvilág utcai nyomorból. Mindenki tudta a családból, hogy a szép, fiatal kocsmárosné tragikus szerepet játszott Martin nagyapám életében, hogy nagyapám nála töltötte az estéit, amit elnézett neki nagyanyám. Elviselte azt is, hogy nagyapám éjjel 2–3 óra között jött haza, nem éppen józanul. A hírek, ki tudja, milyen utakon, átszivárogtak a családhoz, a felnőtt gyerekekhez (Babus, Duci, Pisti, Rózsi, Kati, Evelin és Gabili), akik szégyellték magukat apjuk miatt. Először más szoknyákhoz menni, azután az új asszonyt nem tudni megvédeni – Pisti nagybátyám megvetően legyintett, ez olyan, mint a perjámosi örökség. Igen, mi tudjuk, hogy az orosz katonáktól nem lehetett senkit megvédeni, de Pisti zavartan nézett körül, hogy ennek a tragédiának a mi apánkkal kellett megtörténnie, ez nem fér a fejembe. Gyurika, hirtelen egy számára különleges Allianze-ot kötve, Pistivel rákezdett egy nótára:

*Kicsike kis erdő tisztásán,
élt egy kicsi gyermekpár,
sose ettek ők jó rizskását,
apjuk, anyjuk nem volt már*

Újvilág utca 19.

Nagyapám az öt ért csapást nyilván súlyosabbnak vélte, mint mindazt, amit az élet addig tartogatott neki: a háború, az elszegényedés és Perjámos elvesztése – Trianon. Az én nagyim azonban másképpen látta ezeket a dolgokat. Neki nem volt egyetlen elmarasztaló szava sem nagyapám ellen, és a gyerekeit szigorúan megfeddte, ha tiszteletlenül beszéltek apjukról. Lassan föl hagytak a felháborodott szidalmakkal, és semmitmondó hallgatás, fáradt közönyösség lépett a harcias ellenségeskedések helyébe. Szegény apánk, hallottam egyre gyakrabban, s ezt valószínűleg Kati tanti kezdte el. Hol volt még Duci, hol volt Evelin? Duci férjnél volt Felsőbányán, ahova a háború közepén költöztek ki, ahol végül is a rosszul megtúrt kisebbséghez tartoztak. Férje egy kórház folyosóján halt meg Romániában. Miért mentek oda? Hirtelen fölbuzdultak, hogy mindent előről kezdjenek. A végén gombákból éltek, amit az erdőben találtak.

A szegény nép, milyen felhős a láthatára, s felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

*Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk,
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.*

*Szíve szorult, rezgett a lába,
acsargó habon tovatűnt,
emlékezően és okádva,
mint aki borba fojt be bűnt.*

Jegyzet

- 1 Ladich Arthur („pocós”), gyakorlóiskolai osztálytársam, ill. az ő anyja segítettek engem a hadikórház pincéjébe. Nagyanyámat, anyámat és két nagynénémet vihettem magammal. Ladich úr, az apa, gazdasági igazgató volt ebben a kórházban.

IV. Idegen földön (Bujdosás, kivándorlás, belső emigráció)

Sokáig úgy tűnt számomra, hogy az Újvilág utca deportáló tábor *lett*, ahová azokat a polgárokat telepítették, akik el akarták hagyni hazájukat. Ilyenek voltak például nagyanyám testvérei: Fritz Columba, Columba Mogyoróné, és a férje, Mogyoró úr. A házaspár elszántságára jellemző, hogy az első fölbuzdulás után azonnal kivándoroltak Brazíliába, s első levelükben, miután a tényt közölték, ünnepélyes hangon meghívták magukhoz nagyanyámat, férjestül és gyerekestül (Babus, Duci, Rózsi, Pisti, Kató, Evelin és Gabili).

A meghívásból nagy vita kerekedett a családban. Nagyapám rögtön kijelentette, hogy ebben a „bűdös életben” ő nem vándorol ki többé. Elég volt egyszer Perjámosból Győrbe jönnie. Onnan rögtön a háborúba, közben a sváb jómódból a győri nyomorúságba, a német nyelvből a magyarba (ezen a ponton világos lett némelyik családtag számára, hogy nagyapám megtaníthatta volna az egész családot németre), de ezzel nem foglalkoztak tovább, mert „a francia hozzánk mindig is közelebb állt”. Addig vitatkoztak, amíg eltelt egy év. Ekkor fejezte be Rózsi tanti a tanítónőképzőt. Minden tárgyból *jelest* kapott, de álláshoz mégsem jutott.

Nagyanyám le volt törve. Telefonoskisasszonyként dolgozott a postán, és szerény fizetéséből, hatvanévesen, egyedül neki kellett a család anyagi egzisztenciáját fenntartania. Számított volna leánya fizetésére, és egyszerűen nem tudott beletörődni a nagy igazságtalanságba, hogy „egy diplomás tanítónő” csak védőnői munkát kapott, és pár fillérért kellett járnia a környező falvakat. „Mert nincsenek összeköttetéseink”, ez volt a válasz gyerekeitől. Nagyanyám visszagondolt testvéreire és az egyetlen felmutatható családtagjára, öccsére, Jani bácsira, aki Polán tanult, hajóskapitány lett, bár csak egy teherhajón (ahogy Gyurika ezt mindig megjegyezte)... Mert nem volt érettségije.

Kirúgták a bencésektől, mert nem volt éles eszű, ráadásul szemtelenkedett. Arra a kérdésre, hogy mi a különbség a Gerundium és a Gerundivum között, csak fáradtan legyintett: „fogalmam sincs”. „Ezt a kérdést válaszolja meg a tanár úr” – és a család női tagjai, nagyanyám lányai, büszkén körbenéztek. Jani bácsi olyan jópofa volt, de hát csak maturával lehetsz tiszti rangban, ezt tudja mindenki... Tizenhat évesen egy meggondolatlan felelettel elérte Jani bácsi, hogy kirúgják a bencésektől. Egy generációval később ugyanez történt Pisti nagybátyámmal, és az én generációmhoz érve emiatt ijedt meg Gyurika, amikor Éva a dolgozatomra ráírta, hogy nihilista munka, és hét oldalon keresztül minden ékezetnél összehúzott két pontot vagy két vesszőt piros tintával kijavított.

Közben nagyanyám tovább kutatott Mogyoró néni és Mogyoró bácsi után Brazíliában, persze sikertelenül. Aztán jött egy gyászjelentés Jani bácsi feleségétől, hogy Jani bácsi meghalt.

Én már csak a gyerekeit ismertem meg: Ila, spanyol nyelvű bemondó a Magyar Radiónál; valamint Rozália és még egy fiú.

A Fritz-rokonság csak Evelinnek hozott valamit. Evelin a kereskedelmi iskolai érettségi-vel és egy hittantanár (Szabadi Béla plébános) révén szerény ösztöndíjat kapott, és Ilához költözött Budapestre... Az egyetemen sajnos nem hallgatott egyetlen előadást sem. A helyzet-hez még hozzátartozik, hogy Kató tanti is támogatta, abból a kis pénzéből, amit mint varró-lány keresett a Matusz varrodában. Kató tanti nem szívesen gondolt vissza erre az időre, és százszor is elmondta, hogy ő, a főnöknő megbízásából kosztümöket és compleeket szállított a különböző nagyságákhoz, egy szörnyű furunkulussal az orrán.

Evelin és Kató tanti között később is megmaradt ez a sajátos kapcsolat. Evelin változatlanul a nagy ajándékok elfogadója volt. Kató tanti kétszer ment férjhez: a második férj egy kitű-nő mérnök volt, saját patentokkal. Először Brisbane-ben éltek, aztán három évre Pakisztánba mentek. Ebből az időből származik a dal:

*Hej, Islamabad, Islamabad
Rote Erde
Unser Grab*

majd az *osztrák* Karinthiába, ahol aztán az „ausztrál Pista”, ahogy a család hívta, hirtelen meghalt. Kató tanti négy kisebb lakást Ausztráliában, és egy nagystílű, 200 m²-est Sopronban örökölt tőle. Utóbbi még a gyászidő alatt hirtelen átíratta Etelére, aki családfőként *akkor* két gyerek apja volt. Nagymamám levelében volt erről egy kis jegyzet, én az egész történetet gyorsan elfelejtettem. Most azonban, körülbelül öt évvel később, egyszer csak fölhívott Kató tanti egy katolikus szeretetotthonból (időközben ugyanis Klevébe költözött), és majdhogynem agresszívan belekiabált a telefonba, hogy a lakást, amit annak idején Etelének ajándékozott, vissza akarja venni, mert az ellátás, ami az ő igényeit *ma* kielégítené, megfizethetetlen. „Egy kis vacak katolikus otthonban ülök a székhez kötözve, mert azt állítják, különben lecsúsznék *onnan*. Itt vagy még, hallasz engem?” Természetesen, Kató tanti, csak egy kicsit meg vagyok lepődve, hogy tudnék én segíteni Neked ebben az ügyben? Azt mondják rólad, okos vagy, mondta Kató tanti. Ha akarsz, tudsz segíteni. Szegény anyám mondta, hogy az ostrom alatt megmentetted az egész családot! Na, na, na, Kató tanti, az egész családot... Hát ha nem is az egészet...

Látom öreg nagynénémet a szegényes szeretetotthonban, és minden ellenérzésem dacára szomorú vagyok, mert nem tudom mentőangyalként azt mondani neki: nem baj, Kató tanti, nincsen semmi baj. Kihozlak abból az otthonból, ahol a székhez kötöznek, mert lecsúsznál róla a kilencvenkilenc évvel.

Hogy Etele közben kilenc gyermek apja lett, mint ahogy Kató tanti állította, nem tudtam elhinni. Nem kilenc, hanem hét gyereke van.

*Jakobnak volt 7 fia, 7 fia, 7 fia
Sem nem ettek, sem nem ittak,
Hanem mindig így csináltak.*

Az ország első jogászatától négy generáción belül elérkeztünk Glasgow-ba, mint halpucolók. A Horthy-korszak főügyésztől máig.

Sopronban nem tudom, mi történhetett, talán Kató tanti utolsó előtti kétségbeesése, ami magával hozta, hogy visszakövetelte Etelétől a lakást. Volt egy másik verziója is ennek a szto-riának: visszakövetelte a lakást, és a család lassan megsejtette, hogy náluk akart maradni.

Etele gyerekei (6 fiú, 1 lány) kicsúfolták, ujjjaikkal mutogattak rá és ezt énekelték:

*Katalinka szállj el
jönnek a törökök,
sós vízbe tesznek
onnan is kivesznek,
kerék alá tesznek
onnan is kivesznek,
mikor jönnek a törökök
mindent agyonlőnek.*

Ezután a nagy kudarc után Kató tanti visszamenekült az ő szegényes szeretetotthonába, és az egészről csak azt értette meg, hogy nem akarok neki segíteni, mert ha akarnék, akkor tudnék.

Kató tantira gondolva elmentem a salzburgi Neutorstraße-ra. A Scheicher nevű bútorüzlet előtt ebbe a jelenetbe belecsúszott a kis unokatestvérem, Etele. Ez már nem a kis hároméves kölyök volt, mint elbűcsúzásomkor, két nappal a határ átlépése előtt. De ki beszél itt? Egy

női hang... Evelin volt: Kisfiacskám, boldogságunk lesz még nekünk... szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország, gyönyörű vagy, gyönyörűbb, mint a nagyvilág, ha szól a hegedű, vár egy gyönyörűszép ország, táltos paripánkon haza szállunk
haza hív fű, fa, lomb, virág.

És most hallom őt, amint mondja: egy ilyen szék. Hogy is lehetne lerajzolni, hogy a fiam le tudja másolni? És én, a boldog fordulatok mestere utánagondoltam, van-e elég pénz a börzében... Knapp volt, de mégis elég, hogy megvegyem a széket. Meg is vettem, el is küldtem, további hírt nem is kaptam. Később kiderült, hogy Etele nem tudta a széket leutánozni.

Etele, a kis unokaöcsém megint háromévesen bukácsolt a Gyurika üzletében. Kivülről nem lehetett megérteni, hogy mit csinálnak: fölemelkedtek és utána rögtön lebuktak, megint fölemelkedtek és lebuktak. Gyurika nagyon dühös volt és vörös fejvel ordított és dulakodott Etelevel a Spule miatt. „Rögtön add ide ezt a Spulét!” – „Nem, ez az én Spulém” – kiabált Etele. Gyurika végül is erősebb volt. Etele erre a kudarcra elkezdett lassan mély gyászba fordulni és zokogni, ez a zokogás nagyon megindított, ugyanakkor ezt a nagy kétségbeesést nem éreztem érthetőnek. Azonkívül tovább kellett mennem. Egy nagy feladat várt még rám ezen az estén.

El kellett mennem elbúcsúzni nagyanyámtól anélkül, hogy megmondtam volna, hogy holnap átmegyek a határon.

Nagyanyám mindig mindent megértett, de azt, hogy elhagyom a hazámat és menekülök, nem tudta volna megérteni. Erre én: ha lehet, akkor jövök, de legalábbis telefonálunk.

Látom őket az Újvilág utcai lakás halljában, az egész nagycsaládot nagyapámmal együtt: Babus, Duci, Rózszi, Pisti, Evelin és Gabili és mindannyian kérdezték tőlem: és mi? És mi? És mi? Ti mentek vissza az emlékezet színes zsákjába. Duci és Evelin: hova? hova? hova? Pisti, Gyurika és Blazer Fülöp: hova? hova? hova? Rózszi tanti: az emlékezés, az emlékezés, az emlékezés, Kató tanti: dehát én még itt vagyok. Jól van, Kató tanti, te még nagyon sokáig itt maradsz. De én nagyanyámhoz fordulok, gyere, nagyanyám és nagyanyám, az egykori mátkája perjamosi nagyapámnak, Trianon sújtotta, a háború összetörte, az élet majdnem agyonverte, de aki soha nem panaszkodott, hol vagy, hol vagy, kis unokám? Csináltam neked egy kis vaníliás kiflit. Andauban, Andauban vagyok, éppen most léptem át a határt. Erre hosszú csönd következett.

Én tudtam ezt és féltem is ettől.
Nagyi, az időm lejár.

Ez a szó a gyerekkorból mindkettőnket megdöbentett, de ő használni akarván az időt, ami neki mindig kevés volt, amit neki mindig beosztott a posta, a család, az Isten tudja, milyen hatalmak – hát akkor Isten áldjon meg, kisunokám. Ha valakinek, akkor neked... neked fog – és itt megszűnt a telefonkapcsolat.

Nagyanyám, Martin Istvánné született Fritz Theres